

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao комисију:

На основу чланова 36 и 37 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и чланова 40 и 65 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на IX редовној седници одржаној 23. јуна 2021. године донело је одлуку да се образује комисија за преглед и оцену докторске дисертације који је мр Драган Драгомировић предао под насловом „Теоријско-методолошки проблеми постколонијалне критике“.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области закоју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

- 1) др Јован Попов, редовни професор, Наука о књижевности, 15. 05. 2013, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
- 2) др Зорица Бечановић Николић, ванредни професор, Општа књижевност и теорија књижевности, 19. 03. 2019, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
- 3) др Владимир Гвозден, ванредни професор, Светска и компаративна књижевност са теоријом књижевности, 15. 07. 2016, Филозофски факултет Новосадског универзитета.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Драган Драгомировић је рођен 1978. године у Бањалуци, где је завршио основно, средње и високо образовање. Студије српског језика и књижевности завршио је на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, где је и магистрирао 2011. године са тезом под насловом „Структура приручника из теорије књижевности на српском језичком простору од 1892. до 2008. године“ (ментор проф. др Младен Шукало). Објавио је студију *Од теорије до књижевности* (2014). Приређивач је и аутор предговора за избор текстова из српске књижевне критике у БиХ *О књижевности у БиХ. Погледи на српску литерарну традицију* (2013). Аутор је књиге поезије *Memento mori. Panorama praznog prostora* (2015). Радио је као радио-новинар у програму за културу на Јавном сервису БХРТ. Уређивао је књижевни програм у Културном центру Бански двор у Бањалуци. Запослен на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци на радном месту руководиоца факултетске библиотеке. Секретар је редакције Едиције „Српска књижевност у БиХ“ Друштва чланова Матице српске у Републици Српској и председник Подружнице високошколских библиотека Републике Српске.

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Теоријско-методолошки проблеми постколонијалне критике“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дисертација под горњим насловом састоји се од 171 странице, од чега 158 основног текста, 12 литературе и једну страну ауторове биографије. У непагинираном делу дати су садржај, резимеи на српском и енглеском језику, као и сви прописани прилози. Текст дисертације подељен је на седам поглавља. Поред Увода (стр. 1-8) и Закључка (154-158), преосталих пет поглавља носе наслове: 1. „Смјештање постколонијалне критике“ (9-32); 2. „Проучавање књижевности, језик, колонијализам и постколонијални идентитет(и)“ (33-54); 3. „Наука о књижевности и постколонијална критика“ (55-87); 4. „Култура, постмодернизам и постколонијално приповиједање“ (88-111) и 5. „Постколонијална критика и српска књижевност“ (112-153). Литература броји око 330 одредница, а текст 239 фуснота.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У врло исцрпном уводу кандидат најављује намеру да опише теоријско-методолошка полазишта постколонијалне критике као теоријске критичке праксе у контексту савременог проучавања књижевности и културе, те да пружи увид у њено поријекло, генезу и специфичности. Предмет истраживања био је хетероген корпус радова насталих у претходних неколико деценија, углавном на англоамеричком културном простору, који је уз извесну оgradu подељен на антиколонијалну књижевност и критику, постколонијалну критику и теорију и постколонијалне студије, али се аутор није определио за књижевноисторијски већ за теоријски и проблемски приступ. Стављајући посебан акценат на радове и идеје главних представника постколонијалне критике Едварда Саида, Гајатри Чакраворти Спивак и Хомија Бабе, он уочава да постколонијална критика, иако иницијално заснована на критици традиционалних књижевних студија, „није и сама по себи амнестирана од потенцијалне критика са идеолошких позиција“. Стога инсистира не само на теоријском и термиолошком разликовању појмова постколонијалне критике, постколонијалне теорије и постколонијалних студија, већ и појмова попут постколонијалне перспективе, нове компаратистика и нове хуманистике, „као дисциплинарних и значењских поља на којима је могуће уочити и анализирати учинке дјеловања идеолошког дискурса“. У том смислу, он поставља питања: да ли постколонијална критика као историјски оријентисано проучавање књижевности и културе и сама негира историју и занемарује (полу)периферне културне контексте? У којој мери и на које начине је реч о субверзивној новохуманистичкој перспективи и отписивању империји, а на којим местима функционише као продужетак колонијалног начина мишљења и поновно уписивање у империјални западни дискурс? Да ли је питање културног деколонизовања и глобалног изласка из колонијалног начина мишљења и вођења политика још увек отворено? Осим питања, Драгомировић износи и полазне претпоставке које дели на „оптимистичке“ и „песимистичке“. С једне стране, он постулира да је постколонијална критичка пракса динамична и жива интелектуална активност глобалних размера чији потенцијали још увијек нису исцрпљени, па се и њено теоријско преиспитивање указује

као неопходно. С друге стране, њене домете у потпуности детерминише англоамерички академски и научни контекст, а мотивација тамошњих критичара, „чак и у својим најсуптилнијим моделима не успијева се сасвим издићи изнад идеолошких структура властитога дисциплинарног (дисциплинованог) дискурса“, иза чега аутор наслућује прикривену „посвећеност очувању и доминацији 'властитога' привилегованог наратива и статуса као и прихватање глобализацијске идеологије“.

У првом поглављу тезе, насловљеном „Смјештање постколонијалне критике“, аутор започиње своје истраживање „лоцирањем“ постколонијализма у културноисторијске, географске, био-библиографске и појмовно-терминолошке оквире, односно покушајем детерминисања што прецизнијег корпуса текстова који у ужем смислу припадају постколонијалној критици, теорији и студијама. Драгомировић уочава да су радови критичара палестинског односно индијског поријекла у америчким и британским образовним и истраживачким институцијама били од пресудног значаја за развој посматране дисциплине, односно да је појава постколонијалног дискурса на Западу директно везана за незападно порекло водећих теоретичара (пост)структурализма и постколонијалне критике као што су Жак Дерида, Луј Алтисер, Емануел Левинас, Франц Фанон, Едвард Саид, Гајатри Спивак, Хоми Баба, Елен Сиксу, Цветан Тодоров, Марија Тодорова и други. Парадоксалном сматра чињеницу да су иницијални и кључни радови за конституисање англо-америчке постколонијалне критике настали на француском језику (Албер Меми, Еме Сезер, Франц Фанон и др.), а да ни након пола века овај критички дискурс не налази своје мјесто на француским хуманистичким студијама. Отуда у контексту којим се креће под Западом првенствено подразумева англофони културни простор (Велика Британија, САД, Ирска, Канада, Аустралија и Јужноафричка Република), док изван тог простора указује на зачетке постколонијалне критике не само у франкофоном свету него и у Русији, балтичким земљама и на Балкану, укључујући и Србију. Разматрајући преовлађујући енглески терминолошки репертоар – *colonial discourse analysis*, *postcolonial studies*, *postcolonial theory*, *postcolonial criticism* – аутор се, из теоријских разлога, определио за термин *постколонијална критика* као темељни, али показује потребну флексибилност када наводи да, углавном из практичних разлога, равноправно користи и термине *постколонијална истраживања* односно *постколонијализам*.

У другом поглављу рада „Проучавање књижевности, језик, колонијализам и постколонијални идентитет(и)“ испитују се порекло и последице англофоног ситуирања постколонијалне критике, разматрају се постколонијалне студије на англистичким катедрама у САД-у, као и деловање „светог тројства постколонијалне критике“: Саида, Чакравортијеве и Бабе. Испитује се и однос према феноменима империјализма и колонијализма, као и антиколонијалним писцима. Расправља се о Саидовом теоријском конструкту „интелектуалног изгнанства“, а отворен је и проблем метрополитанског утемељења постколонијалне критике и парадокса „завичајности“ или „локалности“ дискурса који има глобалне аспирације.

Расправи о постколонијалној критици у ужем књижевнонаучном дискурсу посвећено је треће поглавље дисертације „Наука о књижевности и постколонијална критика“. Након увида у појмовно и идентитетско ситуирање критике и критичара, отворена су и питања културно-идеолошке и дисциплинарне оријентисаности

постколонијализма, као и улоге постколонијалне критике у покушајима разградње или надградње традиционалне науке о књижевности и компаратистике. Посебно су разматрани природа и статус постколонијалне критике у савременој америчкој компаратистици, „превратничко“ предавање Чакравортијеве о тзв. „новој компаратистици“ *Смрт дисциплине* (2003), као и оспоравање постколонијалне критике са традиционалних компаратистичких, односно њено афирмисање са мултикултуралних идеолошких позиција.

За разлику од традиционалних или модерних праваца у проучавању књижевности усмјерених на такозвани „унутрашњи“ приступ, постколонијална критика је ближа тзв. „спољашњем“, социолошком или културолошком приступу књижевности, Кандидат у четвртог поглављу „Култура, постмодернизам и постколонијално приповиједање“ расправља о постмодерним аспектима постколонијалне критике, односно покушајима ревидирања појмова културе и културне разлике, историје и нације, који се налазе у самој сржи постколонијалних „методолошких“ и термилошких, али и идејних и идеолошких интервенција. Посебна пажња је посвећена концепцијама „културне разлике“ Хомија Бабе, „авангардизму теорије“ Гајатри Чакраворти, као и амбивалентном виђењу културе као производа „преклапајућих искустава“ и „изукрштаних историографија“ Едварда Саида. Аутора је ово одвело у правцу компаративне анализе постмодерних лиотаровских епистемолошко-методолошких премиса и постколонијалне „методологије“ Чакравортијеве и Бабе.

Будући да се једно од кључних питања на које и сама постколонијална критика настоји да одговори тиче односа „центра“ и „периферије“, културних релација између доминантних империјалних и подређених (полу)периферних култура, а да статус подређености, на специфичан начин, припада и српском културноисторијском искуству, завршно поглавље рада посвећено је покушају концептуализовања постколонијалне перспективе у оквирима српске књижевности и књижевне критике. У поглављу „Постколонијална критика и српска књижевност“ аргуменују се разлози због којих упрошћена и сужена метрополска постколонијална перспектива не може бити легитимна у српском и балканском контексту, при чему се, међутим, не одустаје сасвим од постколонијализма. Предуслове за постколонијално читање српске књижевности и интерпретацију српске књижевности као контрадискурса аутор је покушао да легитимише методолошким „обртањем“ постколонијалне перспективе. Покушај реконструкције постколонијалних културно-политичких читања у „обрнутом дизајну“, довео га је до, макар прелиминарног, формулисања српског постколонијалног становишта. Коначно, нудећи оптимистичан приказ српске књижевности као контрадискурса, тумачио је српска отписивања империји у делима народне епике, П. П. Његоша, Васе Пелагића, Лазе Костића, Иве Андрића, Петра Кочића и Љубомира Мицића.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

„Постколонијална критика и постколонијална теорија (о неким проблемима термина и дисциплине)“, *Компаративна књижевност: теорија, тумачења, перспективе*, приредиле А. Мачетић, З. Бечановић-Николић и В. Елез, Београд: Филолошки факултет, 2016, стр. 171-180.

„Петар Кочић као (пост)колонијални писац – проблем приступа“. *О Петру Кочићу*. Зборник радова. Вишеград: Андрићев институт, 2017, стр. 159-178.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У завршном делу рада аутор истиче да су се његова иницијално велика очекивања у смислу откривања субверзивних аспеката и новохуманистичког потенцијала постколонијалне критике, односно могућности примене њене критичке апаратуре на књижевну грађу полупериферних култура попут српске у великој мери показала као превише оптимистичка. „У цјелини гледано“, каже он, „резултати наше студије нису толико афирмативни, и у одређеној мјери противе се уобичајеним академским приказима овог истраживачког правца, усмјерења или модела, али прије свега, начинима на које су водећи критичари тумачили властиту дјелатност.“ Карактер постколонијалне критике несумњиво је глобалан, а она је, у протекле две деценије, у књижевнонаучном и академском пољу прихваћена за један од релевантних историјски утемељених праваца, такозваних књижевних и културних теорија и метода, у чијем средишту је културно-идеолошки или контекстуални приступ књижевности. Међутим, „савремени друштвено-историјски контекст и англофоне студије књижевности и културе у великој мјери детерминишу дисциплинарни, 'методолошки', идејни и 'идеолошки' формат постколонијалне критике“, а као главни разлози проблематичности глобализујућег англоцентризма постколонијалне критике означени су „противрјечан однос према друштвено-историјском феномену деколонизације као и ексклузивно заузимање представничке позиције“. Драгомировић закључује да постколонијални критичари, говорећи у име „периферних култура“ из којих потичу, „затварају простор потенцијално радикалнијим антиглобалистичким и антиколонијалним правцима у проучавању књижевности и култура. Изворе попут марксистичке и антиколонијалне критике углавном асимилију, утапају и чине прихватљив за метрополски контекст. Постколонијална критика потискује могућности да исти ти извори буду развијени и популаризовани у далеко субверзивнијим моделима културних истраживања.“

Критикујући са нескривено марксистичког становишта глобалистичко-либералну идеолошку позицију савремене постколонијалне критике, оличене пре свега у радовима Гајатри Чакраворти Спивак, аутор закључује и да постколонијална перспектива није могла бити механички примењена на српском културном и књижевном контексту. Зато је настојао да легитимише предуслове за постколонијално читање српске књижевности упознавањем са српским културним обрасцем и методолошким „обртањем“ постколонијалне перспективе, што га је, како каже, одвело „макар прелиминарном, формулисању српског постколонијалног становишта. У конкретном смислу обртање перспективе је значило читање српских текстова о европском 'Другом' умјесто европских текстова о Србима“. Приказ српске књижевности као „контрадискурса“, односно интерпретација српских отписивања империји у делима народне епике, Петра

Петривића Његоша, Васе Пелагића, Лазе Костића, Иве Андрића, Петра Кочића и Љубомира Мицића, довела га је до закључка „о снажној присутности антиколонијалне и постколонијалне свијести, потенцијала за отписивање империји и српском постколонијалном становишту као потенцијалном интерпретативном моделу“.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Комисија са задовољством констатује да је кандидат обавио опсежно научно истраживање чији су резултати приказани јасно, прегледно и методолошки утемељено, док су тумачења тих резултата формулисама зрело, доследно и самостално. Реч је о раду који у потпуности испуњава критеријуме докторске дисертације, а софтверска провера његова оригиналности показала је степен подударности мањи од 1% што је занемарљива вредност, у пуном складу са релевантним универзитетским Правилником.

IX ПРЕДЛОГ

На основу реченог, предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета, односно Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду да прихвати овај извештај и позове мр Драгана Драгомировића на усмену одбрану докторске дисертације „Теоријско-методолошки проблеми постколонијалне критике“.

У Београду, 14. 07. 2021.

Проф. др Јован Попов, ментор

Проф. др Зорица Бечановић-Николић

Проф. др Владимир Гвозден